

Berømt og ukendt

Alle har hørt om ham - ingen har set ham. Carlo Goldoni er italienernes modstykke til Ludvig Holberg. På torsdag har Det Kgl. Teater premiere på hans mest elskede komedie.

Af Bent Holm

Carlo Goldoni er en af de store stjerner på 1700-tallets teaterhimmel. Siden hen er hans stjerne blegnet i Nordeuropa, som stort set er Goldoni-fri zone, hvorimod han er en klassiker i Mellem- og Sydeuropa.

Goldoni blev født i 1707 i Venezia og døde i 1793 i Paris. Hans tidlige karriere slingrede mellem juraen og teatret. Erfaringerne som advokat har sikkert givet interessante indblik i spillfæteriets kunst og den menneskelige psykes mere bizarre krinkelkroge. Goldonis første komedier er holdt i stilen fra den improviserede maskekomedie, *commedia dell'arte*. De kan midt i al komikken være ganske beske og bitre i skildringen af finansielle og følelsesmæssige transaktioner i det venezianske mikrokosmos. Det er toner, der siden er blevet sløret af *il buon papà Goldoni-syndromet*, komedieforfatteren som den store hyggespreder, ganske som vi herhjemme trækkes med fænomenet 'fader Holberg' som en art aflægger af Nødebo Præstegaard ... Goldonis betydningsfulde indsats i samtiden var den legendariske 'reform' af det italienske teater, hans gradvise afskaffelse af masker og improvisation, lanceringen af en psykologisk, nuanceret virkeligheds-skildring båret af en raffineret humor og en sjælden, sproglig musikalitet. Den side af ham dyrkes næsten ikke under disse himmelstrøg. Og det er synd. Der er oceaner af psykologi under hans legende lette formuleringer. Bl.a. derfor er det et frydefuldt helvede at oversætte ham. Der skal siges uendeligt meget i uendeligt få ord.

Goldonis projekt udløste ganske stærke reaktioner. Han endte med at fortrække fra sit elskede Venezia for at tilbringe de sidste tredivede år af sit liv i Paris. Det var langt fra nogen succes for teatermanden Goldoni. Hovedværket fra den tid er hans *Mémoires*, 1787, en generøs og vittig skildring af hans lette gang på Jorden - som de senere års forskning har afdækket ikke altid stemmer hundrede procent overens med, hvad dokumenterne viser. Det gælder eksempelvis omtalen af faderen, der var læge og uvist af hvilken grund flyttede sin praksis rundt i landet. Det har vist sig, at han strengt taget ikke var helt færdiguddannet som mediciner, og når det gik op for de lokale, autoriserede læger, gjorde Goldoni senior klogt i at fortrække!

Nordiske fordomme

'VISTNOK var han ikke uden den med svag og letsindig godmodighed ofte forbundne fiffighed, der måtte udvikles i hans samliv med skuespillere og impresari', 'intelligens, udviklet ved studium og dannelse, naturlig idealitet, skortede det ham ganske på', 'en livs- eller verdensanskuelse finder vi ikke hos ham', 'mangel på sving i fantasien og dybde i gemyttet', 'et talent af anden rang', 'ikke nogen fin natur'. Sådan lyder dommen over Goldoni i den hidtil eneste større sag på dansk, Sophus Schandorffs disputats fra 1874 om *Goldoni og Gozzi*. Der er dømt letfærdighed og letbenethed. Ikke

Den senegalesiske skuespiller Mor Awa Niang som Harlekin i Carlo Goldonis *Harlekens toogtyve uheld* - Foto: Marco Caselli.

noget for os tungtsindige nordboer.

Til en vis grad har vurderingen holdt sig. Fra at have været flittigt opført herhjemme i 1700-tallet, sank han som antydet hen i glemelsen på nær et par titler. Let underholdning, hans stykker handler ikke om noget, hvad skal vi med ham, vi har Holberg! - Det er reaktioner, man stadig støder på. Alle har hørt om ham, ingen har set ham.

På teatret var det Giorgio Strehlers banebrydende opættninger på Piccolo Teatro di Milano af stykker som *Landligerliu*, 1954, *Klammeri i Chiozza*, 1964, og *Il campiello*, 1975, der åbnede verdens øjne for den virkelighedsbaggrund, Goldonis stykker udspiller sig på, og dermed at han rent faktisk er adskiltigt 'dybere', end rygten ville vide. Sideløbende kom der en, primært italiensk, forskning i gang, der netop relaterede hans univers til de store historiske forskydninger - med andre ord tog manden og værket seriøst.

Dansk Goldoni-forskning

Michel Olsen, professor i fransk ved RUC, har nu 122 år efter Schandorff udgivet et værk, på fransk, om Goldoni og det borgerlige drama, *Goldoni et le drame bourgeois*, en sammenlignende drama-historisk analyse. Det 18. århundrede betød på teatret et sammenbrud af de store fortællinger. Barokkens mytiske helte og groteske komik veg gradvis for et 'borgerligt' drama. Det er begrebet om det borgerlige i dramaet, Michel Olsen har sat sig for at indkredse.

Dernæst vil han placere Goldoni i det billede ved registrerende læsning af godt et hundredtal komedier. Resultatet er på flere måder overraskende. Goldonis samtidige dramatikere er i vidt omfang oplysningsfolk, båret af en ny følsomhed og nye ideer, men selv hvor de refererer til borgerlige miljøer, repræsenterer de ikke noget egentligt selvstændigt borgerligt univers. Goldoni, dermod, skildrer en borgerlig virkelighed, som den er, med dens styrende principper, og i så henseende er han mere genuint borgerlig end det 'borgerlige' drama. Som skildrer af livet, som det er, har Goldoni da heller ikke i den grad brug for de dramatiske tricks, hans samtidige måtte ty til. Hans dramaturgi er anderledes. Michel Olsen kæder dene særlige form for goldonisk borgerlighed sammen med det venezianske publikums sammensætning, som var en anden end f.eks. det parisiske, men også med den særlige familiestruktur, der gav faderfiguren eller hans værdier en speciel tyngde. Givet er det, at Goldonis realisme, hans skildring af den faktiske og praktiske livsførelse, er af en frapperende poetisk-humoristisk dokumentarisme, hans øre er præcist som en båndoptager. Men siges skal det også (hvad Olsen nok nedtoner), at der er dødt stof i hans tekster, passager af tidstypisk ulidelig sentimentalitet, dyd og moralisme, som næppe nogen form for kunstigt åndedræt vil kunne vække til scenisk liv.

Eleket komedie fra 1747

Men indimellem er der faktisk mulighed for at se Goldoni, trods vor nedarvede skepsis, ikke blot læse om ham. Det Kgl. Teater har på torsdag premiere på klassikeren *Tjener for to herrer*, vel Goldonis største hit til alle tider, berømt i dette århundrede fra især Reinhardts og Strehlers opættninger, herhjemme opført først i 1761 under den holbergske titel *Henrik som tjener to herrer*, og med Holger Gabrielsen som den hidtil mest legendariske tjener-figur i 1930'erne, oversat flere gange, i reglen i versioner, der lå ganske langt fra Goldonis original (f.eks. ved tilslætning af kanonader af brandere, en form for vid, der lå Goldoni temmelig fjært: Hos ham ligger komikken oftest i situationen).

Han skrev komedien på et tidspunkt i 1747, hvor han egentlig havde droppet teatret og satse på sin karriere som advokat. Men ak! Sådan ville skæbnen det ikke. Fristelsen kom i form af et brev fra tidens største Harlekin-komiker, An-

tonio Sacchi, som foreslog ham at akrive en komedie over et plot om en tjener, som arbejder hos to herrer på én gang. Det trak i Goldoni, han vaskede, kæmpede imod og bukkede under for scenens fascination. 'Bare én gang till', som han skriver i erindringerne. Hermed var hans skæbne beseglet og en af de mest produktive dramatikerkarrierer nogen sinde bragt i omdrejninger. Komedien skrev han først som *canovaccio*, d.v.s. et komprimeret handlingsresumé til at improvisere over. Siden skrev han dialogen helt igennem for at forebygge alt for platte broderinger. *Tjener for to herrer* er i traditionen fra maskekomedien med det typiserede figurgalleri: de gamle fædre, de unge elskende, de komiske tjener. Dialogens musikalske raffinement er imidlertid umiskendeligt goldonisk. Ikke for ingenting er han bysbarn med Vivaldi.

En afrikansk Harlekin

Men der er mere Goldoni i vente i København. På en commedia dell'arte-festival til maj vil Ravenna Teatro præsentere en moderne bearbejdelse af et Goldoni-*canovaccio* fra hans Paris-periode: *Harlekins toogtyve uheld*. Teatret ledes af den unge instruktør og dramtiker Marco Martinelli, der allerede har gjort sig bemærket. Ten grad, så at man i Italien taler om ham som Dario Fos arvtager. Martinelli er i en rivende udvikling og givetvis en *coming man* på europæisk niveau. For øjeblikket er han i gang med at grundlægge et teater i Senegal med et kæmpe italo-græsk-afrikansk projekt over Aristofanes' komedier.

Harlekins toogtyve uheld er bl.a. usædvanlig ved at kombinere æstetiske erfaringer fra performance-teatret med en regulær handling, en social tematik. Forestillingen er blevet til i samarbejde med det ultra-avantgardistiske TAMteatro fra Padova, ledet af forfatteren, musikeren, skuespilleren og maleren Michele Sambin, der primært arbejder med non-verbale, visuelle og musikalske virkemidler. Den konstellation, af Martinelli og Sambin, var så vanvittig og naturstridig, at den måtte slå gnister! Den har da også givet forestillingen en helt egen energi og dynamik. Harlekin er i denne version en senegalesisk immigrant, strandet på et motel uden for Milano. Alle hans forsøg på at slippe ud af sin miserable situation ender i nærmest surrealistisk, patetisk komik. Af de harlekiner, jeg har set, har ingen haft en musikalsk kropslighed som denne afrikanske skuespiller, *Mor Awa Niang*. Da man prøvede at sætte ham i lære hos en professionel, italiensk Harlekin-fremstiller, erklærede læreren efter to timer, at han havde virkelig meget at lære - altså læreren, af eleven! Pludselig står det lysende klart for én, hvorfor Harlekin-figuren oprindelig blev associeret med seksualitet, amoral, obscenitet, kødelighed, anarki. Skaberen af figuren, tilbage i slutningen af 1500-tallet, hed i øvrigt - *Tristano Martinelli*! Så nu er Marco Martinelli i gang med at spore, om han går med den første Harlekins gener i sig! En Harlekin, der var en del mere grovkornet end Goldonis vittige tjenerfigur og absolut u-borgerlig.

Michel Olsen, *Goldoni et le drame bourgeois*, 247 pp., ed. 'L'Erma' di Bretschneider, Rom 1995.

Bent Holm er dr.phil., teaterhistoriker og dramaturg. Oversætter af dramatik, bl.a. Dario Fo og Carlo Goldoni. Konsulent på teaterområdet for Den Store Danske Encyklopædi.

Carlo Goldonis hjemby Venezia rejste i 1883 denne statue, udført af Antonio de Zotto, for deres bysbarn. Den italienske teaterdigters anræk minder en dansker om Holberg, omend Goldonis smil nok er mere skælmisk.

